

تأثیرات خمس و زکات در طهارت نسل

زهرا سلیمی^۱

چکیده

خمس و زکات یکی از عبادات مالی است که در تأثیرات بسیاری هم در زندگی فرد و هم زندگی اجتماعی مسلمانان دارد. در قرآن کریم عبادت‌های مالی مختلفی بیان شده است که همگی در ذیل عنوان "انفاق فی سبیل الله" قرار می‌گیرند، و عبارتند از زکات، خمس، صدقه و خداوند اهداف حکیمانه‌ای از تشریع خمس و زکات در نظر داشته است که همگی در جهت منافع و مصالح مسلمانان است. همین‌طور حکومت اسلامی هزینه‌هایی دارد که تامین این هزینه‌ها از طریق پرداخت خمس است.

از اهمیت خمس و زکات همین بس که آیات بسیاری از جمله آیه ۶۰ سوره توبه و آیه ۴۱ سوره انفال در پی تشریع آن نازل شده‌اند، امام صادق علیه السلام نیز می‌فرمایند: اسلام بر پنج چیز بنا شده است؛ نماز، روزه، زکات، حج و ولایت. و از تأثیرات آن طهارت نسل، پاکی مال، کلید رزق و کفاره‌ی گناهان و ... است. مالی که خمس آن پرداخت نشده باشد مالی است که در آن شبهه وجود دارد و مصرف این مال در تغذیه‌ی خانواده علی‌الخصوص فرزندان تأثیرات منفی در روحیات و بعد شخصیتی آنها دارد.

واژگان کلیدی

خمس، زکات، طهارت نسل، مالیات

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه صالحیه

مقدمه

خمس و زکات یکی از مالیات های اسلامی است که شارع مقدس خداوند سبحان بنابر مصالح و منافی که برای بندگان خویش دارد واجب کرده است. خمس، پرداخت یک پنجم مازاد درآمد سالانه و برخی موارد دیگر مانند معدن و گنج با شروطی که در فقه آمده است. خمس از فروع دین است و آیه ۴۱ سوره انفال و بیش از ۱۱۰ حدیث در کتابهای روایی از آن سخن گفته اند. خمس از موضوعات مهم فقه اسلامی است که بر اساس آن، مسلمانان باید مقدار معینی از مالی را بپردازند که آن یک پنجم از آن مال است. زکات از واجبات و فروع دین و در حدود ۲۰۰۰ روایت و ۵۹ روایت بر آن تاکید شده است. و در روایتی که گفته می شود بنای اسلام بر ۵ چیز است که آنها عبارتند از: نماز، روزه، حج، ولایت، به زکات نیز در کنار نماز و روزه اشاره شده است و آن را هم سنگ این دو فریضه قرار داده است. در آیات و روایات بر اهمیت خمس و زکات تاکید بسیاری شده است و مقاله حاضر درصدد بررسی تاثیرات پرداخت خمس و زکات که یک مورد از تاثیرات آن طهارت نسل یا طهارت مولد انسان است.

پیشینه ی تحقیق

در زمینه ی خمس و زکات مقالاتی با عنوان های واکاوی رویکرد حکومتی به خمس و زکات نوشته ی امینی، راعی، توکلی که خمس و زکات را ب عنوان یکی از منابع تامین مال در حکومت اسلامی مورد توجه قرار داده است و خمس و زکات و جایگاه آن در اقتصاد کشور های اسلامی نوشته ی حسامی عزیزی، اسماعیل یعقوبیان که با توجه به این مقاله خمس و زکات (مالیتهای اسلامی) برای بالا بردن سطح رفاه نیازمندان، توازن اقتصادی و برقراری عدالت اجتماعی وضع شده اند

اهداف مقاله حاضر

مقاله حاضر در صدد بیان تاثیرات خمس و زکات در زندگی که این تاثیرات هم جنبه ی فردی دارند و هم جنبه ی اجتماعی که یکی از تاثیرات مهم آن طهارت نسل انسان یا طهارت مولد انسان است، چرا که اولاد یکی از اصلی ترین سرمایه های انسان در زندگی است، و طهارت مال و لقمه در طهارت آن تاثیر بسزایی دارد.

سوال اصلی

آیا از نگاه آیات و روایات خمس و زکات باعث طهارت نسل می شود؟

سوال فرعی

۱. خمس و زکات چیست؟

۲. چرا باید خمس و زکات پرداخته شود ؟

۳. پرداخت خمس و زکات چه تاثیری دارد ؟

مفهوم شناسی

در بحث مفهوم شناسی ، ابتدا به اختصار به بیان معانی عناوین مطرح در این نوشتار می پردازیم :

معنای لغوی واژه خمس

کلمه ی خمس به معنای گرفتن یک قسم از پنج قسم و یک واحد از پنج واحد است.^۱ برخی دیگر گفته اند : زمانی که خمس اموال را می گیریم می گوئیم خمست قوم فلان^۲، ابن منظور می گوید : والخمسُ والخمسُ والخمسُ جزء من خمسة ، یک قسم از پنج قسم را خمس ، خمس و خمس می گویند^۳ آنچه از واژه ی خمس در لغت استفاده می شود و یک معنی بیشتر نیستوآن عبارت است از یک پنجم از یک شی.

خمس در اصطلاح فقها

مرحوم شهید ثانی و برخی دیگر در تعریف واژه ی خمس فرموده اند : خمس حق مالی است که برای بنی هاشم ثابت می سود ، این مال به جای زکات به بنی هاشم تعلق می گیرد .^{۴ ۵ ۶} مرحوم شیخ انصاری نسبت به معنای اصطلاحی خمس می فرماید : (و شرعا : اسم لحق فی المال يجب للحجه علیه السلام و قبيله)^۷. خمس مالیاتی است که معادل یک پنجم که در شرع ، براموری وضع گردیده است .^۸ معنای اصطلاحی خمس تفاوت چندانی با معنای لغوی آن ندارد . در معنای اصطلاحی فقط حق مالی به عنوان حکم شرعی به معنای لغوی افزوده شده است . در حقیقت ، خمس در اصطلاح ، همان یک پنجم مال است که شارع مقدس آن را به عنوان حقی برای مستحقان آن قرار داده است.

۱. فراهیدی، خلیل، العین ، ج ۴ ، ص ۲۰۵ .

۲. جوهری، اسماعیل بن حماد ، الصحاح ، ج ۳ ، ص ۹۲۴ .

۳. ابن منظور ، محمد بن مکرم ، ج ۳ ، ص ۹۲۴ .

۴. شهید ثانی ، زین الدین به علی ، مسالک الافهام ، ج ۱ ، ص ۴۵۷ .

۵. سبزواری ، محمدباقر ، ذخیره المعاد ، ج ۲ ، ص ۴۷۷ .

۶. عاملی ، محمد بن علی ، مدارک الاحکام ، ج ۵ ، ص ۳۵۹ .

۷. انصاری ، مرتضی ، کتاب الزکات ، ص ۲۱ .

۸. منتظری ، حسینعلی ، دراسات فی الولاية الفقيه ، ج ۳ ، ص ۴۴ .

زکات در لغت

واژه ی زکات از ریشه ی (ز،ک،و) به معنای رشد و نمو و زیاد شدن می باشد.^{1 2} همچنین ، زکات به معنای پاک کردن مال و رشد کردن زراعت و محصولات آمده است .³ راغب می گوید : زکات عبارت است از رشد ناشی از برکت الهی .⁴

نتیجه آن است که دو ویژگی در معنای لغوی زکات نهفته است : یکی تطهیر و تزکیه و دیگری رشد و نمو که دومی اثر اولی است ، یعنی تزکیه و تطهیر مال با پرداخت زکات ، موجب رشد و ازدیاد کمی و کیفی مال می شود.

زکات در اصطلاح فقها

زکات در اصطلاح فقها ، یکی از واجبات مالیاست که در صورت رسیدن مال به حد نصاب خاص واجب می گردد، یا به تعبیر دیگر، حق ویژه ای است که در برخی از اموال با شروط خاصی ثابت می شود و بر مالک ادای واجب آن واجب است .⁵

صاحب جواهر می فرماید : زکات عبارت است از صدقه ای که در اصل به نصاب تعلق گرفته است و مقدر به اصل شرع می باشد .⁶

شیخ انصاری می گوید : زکات مقدار خاصی از مال که با شرایط مخصوصی خارج می شود .⁷

۱. ابن فارس ، احمد ، معجم المقابیس ، ج ۳ ، ص ۱۶ .

۲. ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، ج ۲ ، ۴۷۷ .

۳. فراهیدی ، خلیل ، العین ، ج ۵ ، ص ۳۹۴ .

۴. راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، مفردات راغب ، ص ۳۸۰ .

۵. علامه حلی ، حسن بن یوسف ، تذکره الفقها ، ج ۵ ، ص ۷ .

۶. نجفی ، محمدحسین ، جواهرالکلام ، ج ۲ ، ص ۳ .

۷. انصاری ، مرتضی ، کتاب الزکات ، ص ۳ .

خمس و زکات در قرآن

عبادات مالی در قرآن زندگی فردی و اجتماعی انسان ابعاد مختلفی دارد که در دین اسلام برای هر کدام از این ابعاد عبادت‌های مختلفی تشریع شده است. از آن جمله بُعد اقتصادی زندگی انسان است که اسلام قوانین دقیقی برای آن تعیین کرده است. در قرآن کریم عبادت‌های مالی مختلفی بیان شده است که همگی در ذیل عنوان "انفاق فی سبیل الله" قرار می‌گیرند، و عبارتند از زکات، خمس، صدقه و...^۱

معنای لغوی زکات واژه زکات در قرآن سی و یک بار آمده است، که در موارد بسیاری با واژه "صلاة" مقارن و همراه می‌باشد. در لغت‌نامه‌ها چهار معنا برای زکات ذکر کرده‌اند:

۱. الطهارة

۲. النماء

۳. البركة

۴. المدح^۲

در قرآن و روایات، برخی مشتقات زکات در بعضی از معانی لغوی آن به کار رفته است. مثلاً قرآن از قول اصحاب کهف نقل کرده که «فَلْيَنْظُرْ آيُّهَا أَزْكَى طَعْمًا»^۳ که در آن "ازکی" به معنی "أطهر" بکار رفته است؛ یعنی "أطهر طعاماً" (\ خوراکی پاکیزه تر). از امام باقر (ع) هم روایتی نقل شده که فرمودند: «زكاة الأرض يُبسُّها»^۴ یعنی پاک شدن زمین با خشک شدن آن است. در آیه «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ»^۵ زكاة به معنای "مدح" به کار رفته است، که به کسانی که خود را مدح می‌کنند، اشاره دارد.

همین‌طور در روایاتی زکات به معنای رشد و نمو استعمال شده است. مثلاً از امیر المومنین امام علی (ع) نقل شده است که فرموده اند: علم با انفاق رشد و نمو می‌یابد، و یا «زكاة الزرع» به معنای "نمو و کشت و زراعت به کار می‌رود".^۶

۱. دوزدوزانی، یدالله، خمس در عصر پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم، ص ۶۲.

۲. لسان العرب: ج ۶، ص ۶۵.

۳. کهف، ص ۱۹.

۴. لسان العرب: ج ۶، ص ۶۵.

۵. نساء، ۴۶.

۶. لسان العرب: ج ۶، ص ۶۴.

با توجه به روایات گفته شده مشخص شد خمس باعث پاکی مال میشود و پاکی و طهارت مال و ثروت مقدمه ی نسل پاک است .

مالی که خمس آن پرداخته نشده است مالی است که در آن شبهه وجود دارد و عدم پرداخت خمس مستوجب گناه است و لقمه ای هم که با آن تهیه شده است لقمه ای شبهه دار است .

پدر به عنوان مدیر خانواده باید نیاز های روحی همسر و فرزندان را تامین نماید ، لازم است با تهیه ی غذای حلالو توسعه در زندگی برای رشد سالم و صحیح جسمی آنات نیز زمینه سازی نماید. چنانکه می دانیم اثر غذا در فرزندان ، قبل از اینکه آنها به این عالم قدم بگذارند ، امری مسلم و تردید ناپذیر است ودر طول تربیت هم باید کاملاً مراعات شود. یک فرد مسلمان برای تربیت صحیح فرزندان ، باید سفره های هرچند ساده ولی با غذا ها و خوردنی های حلال و پاک را در منزل بگستراند .^۱

پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله و سلم میفرماید : انتخاب شغل حلال و درآمد مشروع برهر مسلمانی لازم است.^۲ ودر شب معراج هم ، پروردگار متعال به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود :ای احمد ! عبادت ده بخش است ، نه بخش از آن در تلاش برای جستجوی حلال است پس هرگاه محل غذا و آشامیدنی هایت پاکیزه بود تو در پناه منی . اری مومنین از راه درست و مشروع معاش خود را تامین میکنند و اولاد خود را با این درآمد پرورش می دهند.^۳ یکی از آثار مهم درآمد حلال بوجود آمدن فضایی معنوی و آکنده از فضائل و کمالات در خانواده استکه در آن فضا فرزندان رشد می یابند . داستانی مشهور در این رابطه نقل شده است که نشانگر تاثیر غذا در رفتار و کردار فرزندان می باشد .

یکی از علمای بزرگ اصفهان در صفویه ، امامت مسجد جامع شهر را بر عهده داشت . شبی پسر خردسال خویش را همراه خود به مسجد آورده بود ، پسر بچه از ورود به مسجد خودداری کرد ودر حیاط مسجد نشست . پس از رفتن پدر ، چشم پسرک به مشک آبی افتاد که متعلق بهدیکی از نماز گزاران بود. وی آن را با سوزنی سوراخ کرده و وبا آبی که از آن میریخت مشغول بازی شد . پس از پایان نماز ، پدر ازاین موضوع آگاه شدو بعد از جبران خسارت صاحب مشک ، دست پسر را گرفته و باحالتی ناراحت و غمگین به خانه آمد.

۱. پاک نیا عبدالکریم ، لقمه ی پاک و تاثیر آن در زندگی ، ص ۳۱.

۲. بحارالانوار ، ج ۱۰۰ ، ص ۹ .

۳. همان ، ص ۱۸ .

اودر خانه بعد از نقل ماجرا خطاب به همسرش گفت: من در تغذیه تهیه درآمد حلال، رعایت آداب و رسوم اسلامی، قبل از انعقاد نطفه و بعد از آن و همچنین در دوران کودکی و نشو و نما ی فرزندان با جدیت تمام کشیده ام، ولی لغزش و خطای این کودک نشانگر تقصیر یکی از ما دو نفر است، مادر درنگی نموده و بعد از اندکی تأمل و تفکر گفت: من هم مثل شما در رعایت آداب شرعی و نکات تربیتی کمال دقت را به عمل آورده ام، اما یکبار هنگامی که این طفل را باردار بودم، به منزل همسایه رفتم، درخت انار همسایه توجه مرا به خود جلب کرد و من یک لحظه وسوسه شدم و بدون اجازه ی همسایه به یکی از انار ها سوزنی فرو برده و مزه ی آن را چشیدم. ممکن است لغزش امروز کودک از خطای آن روز من ریشه گرفته باشد و اشتباه آن روز من، در عمل فرزندان جلوه نموده است.⁴

هرچند داستان مذکور در راستای تصرف بی اذن در اموال و خوردنی دیگران و خوردن از آن حتی به اندازه چشیدن است اما چون آن خوراکی حلال نیست و شبهه دار است و همین خوراکی شبهه دار در تغذیه ی مادر در دوران بارداری موجب لغزش و خطای کودک در آینده شده است میشود آن را به مالی که خمس آن پرداخت نشده و آن در راه تهیه ی خوراک مادر و فرزند مصرف میشود تعمیم داد .

۴. پاک نیا، عبدالکریم ، تربیت در سیره ی امام حسن (ع)، ص ۴۹ .

نتیجه گیری

خمس و زکات یکی از مالیات های اسلامی و عبادات مالی است و خداوند از تشریع آن اهداف حکیمانه ای داشته است که تاثیرات آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان ها کاملاً مشهود است . خداوند در آیات و روایات بسیاری بر پرداخت خمس و زکات تاکید نموده اند که نشانگر اهمیت این موضوع است که ذیل آیه ی " انفاق فی سبیل الله " قرار میگیرند. و انفاق حضرت علی علیه السلام در نماز مصداق بارز این مدعاست .

مقاله ی حاضر با مطالعه ی کتاب ها و مقالات معتبر و منابع حدیثی به این نتایج دست یافته است ، عبارت است از :

۱. خمس حق خدا و حق پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و فقط اختصاص به ایشان و اهل بیت علیه السلام دارد و به صورت کلی یک پنجم از سودی است که انسان به دست می آورد .

۲. از آنجا که خمس و زکات یکی از مالیات های اسلامی است ، افرادی که درآمد بالایی دارند و از نظر اقتصادی خلا و کمبودی ندارند با پرداخت درست و به موقع این مالیات باعث ایجاد توازن اقتصادی میشوند چون عده ای هم در جامعه از درآمد بسیار پایین برخوردارند و نیازمند مساعدت مالی هستند .

۳. پرداخت خمس و زکات تاثیراتی چون : نسل پاک ، تقویت دین ، پاکی مال ، کلید رزق و بخشیده شدن گناهان را دارد .

۴. از آنجا که اولاد انسان اصلی ترین سرمایه اوست ، تغذیه ی او و مالی که در جهت تامین تغذیه ی اوست تاثیر بسیاری در شخصیت و روحیات و رشد صحیح جسمی و اخلاقی دارد ، لذا مالی که خمس آن پرداخت نشده است مستوجب گناه است و لقمه ای که با آن مال تهیه می شود لقمه ای شبهه دار است ، و قطع به یقین تاثیرات منفی آن در رفتار و شخصیت فرزند مشهود خواهد بود .

منابع

۱. قرآن کریم ، مترجم مکارم شیرازی.
۲. ابن فارس ، احمد ، معجم المقابیس ، اللغة ، انتشارات اسلامی ، قم ، ۱۴۰۴ ق.
۳. ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، چاپ سوم ، دار صادر ، بیروت، ۱۴۱۴ ق .
۴. انصاری ، مرتضی ، کتاب الزکاه ، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ انصاری ، قم ، ۱۴۱۵ ق .
۵. جواهری ، اسماعیل بن حماد ، الصحاح ، تحقیق احمد عبد الغفور عطار ، چاپ چهارم ، دار العلم للملایین ، بیروت ، ۱۴۰۷ ق .
۶. راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، مفردات راغب ، دار العلم ، بیروت ، ۱۴۱۲ ق .
۷. سبزواری ، محمد باقر ، ذخیره المعاد ، موسسه آل البيت علیه السلام لاحیاء التراث ، قم ، ۱۲۴۷ ق.
۸. شهید ثانی ، زین الدین به علی ، مسالک الافهام ، موسسه معارف العملیه ، قم ، ۱۴۱۳ ق .
۹. علامه حلی ، حسن بن یوسف ، تذکره الفقهاء ، موسسه آل البيت ، قم ، ۱۴۱۴ ق .
۱۰. فراهیدی، خلیل، العین ، تحقیق مهدی المخزومی و ابراهیم السامرائی، چاپ دوم، نشر هجرت ، قم ۱۴۱۰ ق.
۱۱. عاملی، محمد بن علی، مدارک الافهام، مطبعه المهر موسسه آل البيت علیه السلام لاحیاء التراث ، قم، بی تا.
۱۲. منتظری ، حسینعلی ، دراسات فی ولایه الفقیه ، نشر تفکر ، چاپ دوم ، قم ، ۱۴۱۵ ق.
۱۳. نجفی ، محمد حسن ، جواهر الکلام ، دار احیاء التراث العربی ، چاپ هفتم ، ۱۴۰۴ ق .
۱۴. دوزدوزانی، یدالله، خمس در عصر پیامبر صلی الله علیه و اله و سلم و پاسخ به شبهات، شرق خیال، قم، ۱۳۹۶ ش .
۱۵. ابراهیمی ، محمد حسین ، کتاب قرآن کریم ، ج ۱ ، نشر تامین ، قم ، ۱۳۸۸ ش .
۱۶. بخاری ، محمد بن اسماعیل ، صحیح بخاری ، عبدالعلی نور احراری ، شیخ الاسلام احمد جام ، مشهد ، ۲۳۹۰ ش.
۱۷. حرعاملی ، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه ، موسسه اهل بیت آل البيت علیه السلام لاحیاء التراث ، قم ، ۱۳۷۴ ش.
۱۸. حسینی ، مجتبی ، احکام خمس ، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها ، قم ، ۱۳۹۰ ش.

۱۹. مکارم شیرازی ، ناصر ، یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ برگرفته از تفسیر نمونه ، دار الکتب السلامیه ، تهران ، ۱۳۸۶ ش .

۲۰. مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، دار الکتب الاسلامیه ، تهران ، ۱۳۷۴ ش .

۲۱. مطهری ، مرتضی ، آشنایی با قرآن ، صدرا ، تهران ، ۱۳۸۹ ش .

۲۲. قرائتی ، محسن ، خمس و زکات ، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن ، تهران ، ۱۳۸۷ ش .

۲۳. نهج البلاغه ، مترجم علی شیروانی .

۲۴. محمد محسن بن شاه مرتضی ، فیض کاشانی ، وافی ، مکتبه الامام امیر المومنین علی علیه السلام العامه ، اصفهان ، ۱۳۶۵ ش .

۲۵. حسن بن علی ، ابن شعبه ، تحت العقول عن آل الرسول صل الله علیه و آله و سلم ، حسن زاده ، صادق ، آل علی علیه السلام ، قم ، ۱۳۸۷ .

۲۶. پاک نیا ، عبدالکریم ، لقمه ی پاک و تاثیر ان در زندگی ، فرهنگ اهل بیت علیه السلام ، قم ، ۱۳۹۰ ش .

۲۷. مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت ، ۱۳۶۲ ش .

مقالات

۱. مقدم ، غلامعلی ، کریم زاده ، حسن ، بررسی مشروعیت سرمایه گذاری اموال خمس و زکات بر اساس مبانی امام خمینی (ره) ، بی جا ، بی تا .

سایت ها

<https://noorlib.ir/>